

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців технічних спеціальностей.

КОБИЛЯНСЬКИЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців технічних спеціальностей.

КОБИЛЯНСЬКА Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців технічних спеціальностей.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PUHACH Vitalina Nikolajewna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department Jurisprudence and Humanities, Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics Western Ukrainian National University.

Research interests: professional training of future legal specialists.

DEMBITSKA Sofia Vitaliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Life Safety and Safety Pedagogy, Vinnytsia National Technical University.

Research interests: professional training of specialists in technical specialties.

KOBYLYANSKYI Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Life Safety and Pedagogy safety Vinnytsia National Technical University

Research interests: professional training of specialists in technical specialties.

KOBYLYANSKA Iryna Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Life Safety and Safety Pedagogy Vinnytsia National Technical University.

Research interests: professional training of specialists in technical specialties.

Стаття надійшла до редакції 07.01.2025 р.

УДК 378.015.31:17.022.1|(477)"20"

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-54-60

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>

e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ВИЩУ ОСВІТУ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті порушено питання щодо оновлення сучасної вищої освіти на основі моделі духовності виховання у зв'язку з ситуацією, що наразі склалася у нашій країні через російсько-українську війну й необхідністю приєднання України до європейського співтовариства. Окреслено опубліковані у п'яти колективних монографіях теоретичні засади концепції духовності виховання, що розроблялася на початку ХХІ століття українськими й зарубіжними науковцями задля реконструкції змісту традиційної освіти й були представлені в якості векторів (духовність виховання як своєрідний фрагмент реальності та компонент і проблема виховання; контекст духовності виховання та можливості його розвитку в освітній дійсності; горизонт духовності виховання як феномен реальності і фактор розвитку педагогічного процесу в контексті сучасної освітньої парадигми), котрі сприяли формуванню моделі духовності виховання та відкрили можливості її впровадження у систему освіти. Представлено авторське бачення можливостей впровадження досліджуваної моделі через донесення змістових характеристик духовності виховання, визначення завдань та способів їх вирішення у процесі її розвитку, розробкою дидактичної системи практичної реалізації розвитку духовності виховання в освітньому просторі сучасного ЗВО. Вважаємо, що саме такий ракурс наукових розвідок стане вагомим підґрунтям для застосування моделі духовності виховання як дієвої основи в оновленні сучасної вітчизняної системи вищої освіти й уможливити вирішення все ще існуючих культурно-освітніх та соціально-педагогічних проблем, що актуалізуються в сьогоденних реаліях та повернути їй статус центру становлення духовності народу в умовах війни та у повоєнні часи.

Ключові слова: освітня парадигма ХХІ ст., гуманістичні цінності, сучасні освітні моделі, освітньо-виховний процес, духовно-творчий розвиток особистості, освітня реальність, духовність виховання, суб'єкт перетворення середовища.

RASTRYGINA Alla Mykholaivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, of the Department of Art Education of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>

e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE SPIRITUALITY OF EDUCATION MODEL INTO DOMESTIC HIGHER EDUCATION AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

The article raises the issue of updating modern higher education on the basis of the model of spirituality of education in connection with the current situation in our country due to the russian-ukrainian war and the need for Ukraine to join the European community. Outlined theoretical principles of the concept of spirituality of education, published in five collective monographs, which were developed at the

beginning of the 21st century by Ukrainian and foreign scientists in order to reconstruct the content of traditional education and were presented as vectors (spirituality of education as a kind of fragment of reality and a component and problem of education; the context of spirituality of education and the possibilities of its development in educational reality; the horizon of spirituality of education as a phenomenon of reality and a factor in the development of the pedagogical process in the context of the modern educational paradigm), which contributed to the formation of the model of spirituality of education and opened up the possibilities of its implementation in the education system. The author's vision of the possibilities of implementing the studied model is presented through the presentation of the content characteristics of the spirituality of education, the definition of tasks and ways to solve them in the process of its development, the development of a didactic system for the practical implementation of the development of spirituality of education in the educational space of a modern higher education institution. We believe that this perspective of scientific research will be a significant basis for applying the model of spirituality of education as an effective basis for updating the modern national higher education system and will make it possible to solve the still existing cultural, educational, social and pedagogical problems that are relevant in today's realities and to return to it the status of a centre for the formation of the spirituality of the people in the conditions of war and in the post-war period.

Key words: освітня парадигма XXI ст., гуманістичні цінності, сучасні освітні моделі, освітньо-виховний процес, духовно-творчий розвиток особистості, освітня реальність, духовність виховання, суб'єкт перетворення середовища.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ситуація, в якій і опинилася наша країна через розпочату російськими окупантами війну, потребує негайного приєднання України до ЄС задля створення загального європейського простору захисту нашої країни, її економічного, інформаційно-технологічного та соціально-культурного розвитку. Тож сьогодні як ніколи, ми маємо чітко усвідомлювати, що в умовах війни та у повоєнні часи, коли освіта України має стати основою розбудови нового українського суспільства, ми не маємо права втрачати запропоновані у перші десятиліття незалежності України надбання провідних вітчизняних науковців, котрі було покладено у розробку освітньої парадигми XXI століття. Зasadничі положення останньої й сьогодні залишаються актуальними задля вирішення все ще існуючих у сучасній освіті культурно-освітніх та соціально-педагогічних проблем.

Не викликає сумніву той факт, що функціонуюча протягом першої чверті XXI століття освітня парадигма має позитивний ефект у розбудові української держави на засадах європейських пріоритетів, характерологічною особливістю яких є надання здобувачам освітніх послуг із застосуванням технологічних та економічних інновацій, штучного інтелекту та інших досягнень цивілізації задля їхньої майбутньої конкурентоздатності. Проте, важко не погодитися з вітчизняними й зарубіжними науковцями, які продовжують наголошувати на тому, що по мірі того, як регулятором суспільного життя замість культури стає соціотехніка й різноманітні технології подібного рівня, створюються підстави до трансформації людської свідомості з далеко неоднозначними наслідками для особистості, яка поступово втрачає своє центральне значення, перетворюючись на об'єкт маніпуляції, на «людський капітал» (Т. Андрющенко, І. Бех, М. Кребс, Й. Кевішас).

Тож наразі, коли досягнення довгоочікуваної беззаперечної перемоги потребує єднання українського народу як на фізичному, так і на духовному рівні, освіта має стати тим тригером, який уможливує повернення їй статусу центру становлення духовності народу на засадах культурно-творчого саморозвитку і самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В численних наукових дослідженнях, присвячених проблемам сучасної вищої освіти, як на початку нинішнього століття, так і сьогодні, порушуються

питання, пов'язані з реалізацією поставлених перед вищою школою завдань щодо фундаментальної наукової, загальнокультурної, теоретичної та практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу й формувати інтелектуальний потенціал нації на засадах гуманізації та демократизації освітньої політики [3]. Проте у Законі України «Про вищу освіту» (2016), що упорядковує роботу вишів, зазначено, що її головною метою є «...підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [6].

Досліджуючи у наших попередніх розвідках [12] вітчизняний науковий дискурс перших десятиліть незалежної України, ми наголошували, що подібна риторика мала місце практично у кожного дослідника, хто звертався до проблем реформування вищої освіти. Тож остання виглядала як певний сектор економіки, а такі основоположні категорії як наука і культура розглядалися виключно у системі товарних відносин. Звісно, виникало побоювання щодо втрати ідентичності освіти як такої, що у всі часи була джерелом культурних традицій і центром становлення духовності народу. Стурбованість викликала й трансформація сучасного культурного простору ЗВО на користь комодифікації, тобто, перенесення у вищу освіту принципів «товаризації» у вимірах надання освітніх послуг та їхнього споживання, що руйнує глибинну сутність і сенс розвитку її духовності, оскільки вищезгадані критерії вимірювання не здатні зафіксувати «якість» духовного світу, справжність особистісної свободи, індивідуальну траєкторію духовно-творчого зростання особистості [12, с. 130-132]. Саме тому, за нашим глибоким переконанням, модель духовності виховання наразі має стати однією з провідних у подоланні все ще існуючих в освіті протиріч та оновлення сучасної системи освіти і виховання в цілому й вищої освіти зокрема, згідно потреб і викликів сьогодення.

Метою статті є представлення авторської позиції щодо сутності моделі духовності виховання, котра розроблялася вітчизняними науковцями у кооперації з зарубіжними колегами на початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вища освіта, будучи похідною культури, у всі часи залишалась джерелом культурних традицій і

центром становлення духовності народу. Тож для вітчизняної освіти як складової української культури, приєднання до європейського «Ми», важливим є збереження відчуття ідентичності власного «Я» й особливо «Я-духовний» [1, с. 12-25]. І це потрібно не лише заради уникнення загрози уніфікації, а й задля розвитку кожної особистості на засадах саме гуманістичних цінностей демократичного суспільства, визначальною ознакою яких є прагнення досягнути сенс існування людини не тільки у її матеріальному, а й в духовному проявах.

Обравши основою відродження й розбудови незалежної України гуманістичні цінності демократичного суспільства, вітчизняна вища освіта, потребувала розробки нової освітньої моделі засадничими принципами якої мала стати свобода і відповідальність людини за особистісний вибір, зорієнтованість на успіх та розвиток таких соціально значущих особистісних якостей, як самостійність, ініціатива, здатність до самовираження й самореалізації у власній життєдіяльності. Відтак, нагальною стала розробка тих перспективних напрямків розвитку українського суспільства, які б здійснюватися в ім'я збереження ідентичності людини як особистості. Йшлося про розбудову культури людства, парадигмальним ґрунтом якої в нових умовах лишатиметься проголошене багато століть тому М. Кребсом гасло: «*Homo non vis esse nisi homo*» (Людина не бажає бути нічим іншим крім людини) [5, с. 239].

З огляду на стан українського суспільства як соціокультурної цілісності, котра з роками незалежності потребувала кардинальної трансформації, зусилля науковців й освітян-практиків спрямовувалися на розвиток таких типів культурно-освітньої діяльності, котрі вели б до дійсно творчого й духовно забарвленого міжкультурного спілкування [5, с. 245-246]. Найбільшої конкретизації такі положення набули у концепції духовності виховання, горизонт якої як феномен реальності і фактор розвитку педагогічного процесу у контексті освітньої парадигми освіти ХХІ ст., активно досліджувався протягом перших десятиліть нинішнього століття українськими науковцями у співпраці з литовськими колегами (І. Кевішас, Ю. Мурейка, А. Гайжутис, Р. Кондратене, А. Расстригіна, О. Отич, О. Олексюк та ін.).

Новий ракурс бачення проблеми духовності виховання як духовного сходження особистості на засадах гуманістичної парадигми освіти, представлений в авторській концепції литовського професора Й. Кевішаса на початку нульових років, обговорення якої вперше в Україні, відбулося серед науковців мистецького факультету КДПУ ім. В. Винниченка у 2007 році. Складовими ключової категорії концепції «духовність виховання» є такі основоположні поняття, як «духовність» і «виховання». Щодо першого з них, то в узагальненому вигляді духовність є феноменом збереження наступності поколінь, позитивних тенденцій у розвитку людини; способом існування людини, котрий відповідає внутрішній спрямованості на вищі цінності, які надають людському життю і всій людській культурі вищий вимір, вище

значення сенсу [7]. У такому зв'язку духовність уявляється як сенс перетворення суб'єктами середовища, як представлення внутрішнього світу людини у соціальному середовищі. «З огляду на суб'єктно-особистісний формат потрактування сутності виховання як соціально-педагогічного явища – зазначає автор – його сенс визначається гуманістичною парадигмою й пов'язаний із самоцінністю особистості та її розвитком, в якому домінує духовний первень» [там же, с. 7].

У такому розумінні, духовність виховання – це сенс, який проявляється у результаті творення і одухотворення суб'єктами освітнього простору: вираження єдності особистісної та соціальної духовності. Тому за сутнісним змістом духовність виховання являє собою рефлексію особистістю культури середовища і в цьому плані є компонентом сучасної освіти. В такому разі змінюється як перетворюваний суб'єктами простір (освітня реальність), так і перетворюючий її суб'єкт (особистість того, хто навчається) [8, с. 49-51]. Такі зміни з'являються у результаті здійснення суб'єктами реконструкції педагогічного процесу як способу перетворення освітньо-виховного простору та становлення особистості тих, хто навчається [8].

На тлі все ще існуючих на той час у пострадянському просторі академічних догм щодо «цілеспрямованого виховання духовності шляхом формування певних рис особистості», запропонована литовським професором концепція, викликала у нас, як мінімум, зацікавленість. І хоча автор запропонованої до переосмислення ідеї, який на той час навіть серед вчених своєї країни сприймався як своєрідний «трікстер» – руйнівник усталених традицій, який «намагається звести до єдиного несуперечливого цілого усі можливі протиріччя» [9], його концепція вражала своєю новизною, породжувала розмірковування й власну педагогічну рефлексію.

Тож незважаючи на те, що теоретичні засади та основоположні принципи вищезгаданої концепції не зовсім співпадали з теоретико-методологічним мейнстрімом української педагогічної науки тих часів, декілька вітчизняних науковців (А. Расстригіна, О. Олексюк, Отич і др.) стали першими, хто долучився до подальших досліджень проблеми духовності виховання. Згодом до наукових студій щодо концепції духовності виховання приєдналися вітчизняні вчені (П. Андрущенко, І. Бех, В. Кремень, О. Сухомлинська, П. Саух, Г. Філіпчук) та науковці з інших країн [4].

Результатом плідної співпраці вчених десяти європейських країн, у тому числі і України, стало видання п'яти колективних монографій про духовність у світі людини (*Spirituality in the Human World*, 2009), духовність виховання (*Spirituality of education*, 2012), контекст духовності виховання (*Context of Spirituality of Education*, 2014), розвиток духовності виховання (*Development of Spirituality of Education*, 2016), горизонт духовності виховання (*The Horizon of Spirituality of Education*, 2019). В означених колективних дослідженнях, зусиллями філософів, педагогів, психологів, представників духовенства, було виокремлено й обґрунтовано

своєрідний фрагмент реальності: духовність виховання (2009) як компонент і проблема виховання (2012). У процесі подальших досліджень було визначено контекст існування духовності виховання (2014), можливості його розвитку в освітньої дійсності (2016) та обґрунтовано горизонт духовності виховання як феномен реальності і фактор розвитку педагогічного процесу в контексті сучасної освітньої парадигми. На тлі таких пошуків було сформульовано концепцію духовності виховання, де представлено теоретичні основи реконструкції змісту традиційного освіти.

Актуалізація необхідності вирішення проблем духовності виховання у системі вітчизняної вищої освіти, що розглядалися у рамках вищезгаданих монографій й були співзвучні з концептуальними ідеями професора Й. Кевішаса,

спрямовувалися на визначення факторів і умов прояву духовності людини у соціальному середовищі; виокремлення освітнього середовища і властивої йому духовності, тобто сенсу явищ цього середовища та їхньої значущості для становлення особистісної зрілості; представлення контексту духовності виховання як педагогічної проблеми і компоненти виховної дійсності й можливостей її розвитку, а також поглиблювали наукове розуміння сутності, умов і механізмів становлення особистості суб'єктом духовності середовища, що збагачувало загальну теорію виховання та відкривало можливості для пошуків нових способів демократизації суспільства.

Окреслені у монографіях аспекти дослідження духовності середовища в цілому можна представити як концептуальні засади, що сприяють усвідомленню людиною духовності реальності, що її оточує. Відповідно усвідомлюється і духовність виховного середовища: духовність виховання. В такому разі засадничі основи концепції духовності виховання було розглянуто як вектори пошуку моделі, яка тут і зараз здатна підтвердити існування згаданого феномена та забезпечити його впровадження у створене суб'єктами освітнє середовище закладів середньої та вищої освіти у контексті реалізації освітньої парадигми ХХІ ст.

Довготривалі наукові розвідки, котрі проводилися у межах вищезгаданих монографій підтвердили, що виховання доцільно розглядати як «безперервну реконструкцію розуміння і практику прояву особистісної духовності» [16 с. 28], коли внутрішній світ людини (особистості як духовної істоти) привноситься у соціальне середовище й одуховнює його, а наданий йому людиною суб'єктивний сенс закріплюється у культурі й виокремлюється як фрагмент дійсності: духовність соціального, в тому числі і освітнього середовища. Саме на такі явища й спирається концепція духовності виховання як основа виховання і фактор становлення особистості в системі сучасної освіти.

Концепція, як сукупність певних теоретичних положень, починає діяти тоді, коли перетворюється у процес і за допомогою певної практичної моделі виконує передбачувані функції. Відтак, очевидною стала необхідність конкретизації функцій концепції духовності виховання у процесі її практичного застосування в новітній парадигмі освіти [17,

с. 260]. У такому випадку концепцію духовності виховання доцільно розглянути насамперед як фактор і як фрагмент сучасної освітньої дійсності.

Виокремлені на теоретичному рівні вектори прояву внутрішнього світу особистості сприяли формуванню моделі духовності виховання і відкривали можливості її впровадження у систему освіти в цілому й вищої освіти зокрема. На практичному рівні вони сприяли систематизації виховних завдань щодо цілісності становлення особистості у процесі професійної діяльності та життєдіяльності в цілому. Оскільки вищезгадана модель вирізняється своєю динамічністю й потребує більш детального вивчення у контексті створення суб'єктами виховного процесу сучасної освітньої дійсності.

Такий ракурс представлення означеної проблеми у вітчизняному освітньому просторі продовжує привертати увагу все більшої кількості провідних українських науковців (О. Будник, Г. Васянович, Е. Помиткін, С. Пономарьов, О. Романовський та ін.).

У попередніх дослідженнях [4; 12] ми зазначали, що у вітчизняному науковому дискурсі початку нинішнього століття досить широко розглядалися питання імплементації основоположних принципів гуманістичної педагогіки в освітній простір закладів вищої освіти. Впроваджені авторські концепції та інноваційні педагогічні технології, спрямовані на розвиток самосвідомості молодшої людини щодо реалій сучасного світу, необхідності оптимального балансу між локальним і глобальним, здатності нести відповідальність за нього, тобто бути громадянином країни і громадянином світу. У сьогоденному світі така позиція набуває ще більшої актуальності й, на нашу думку, потребує невідкладного впровадження у вітчизняну освіту моделі духовності виховання як такої, що уможливило здійснення змін і координації та конвергенції освітніх систем всіх рівнів з урахуванням національних і європейських особливостей. Оскільки саме модель духовності виховання дійсно, а не декларативно здатна відтворювати на суспільному і індивідуальному рівні розуміння людини як найвищої цінності. Тож наразі, в умовах війни й в найближчі повоєнні часи особливо гострою стає потреба у перегляді концептуальних підходів щодо змісту та завдань вищої освіти, за якими остання має забезпечувати не тільки підготовку конкурентоспроможного на ринку праці професіонала, а й надати йому право бути вільним у життєвому і професійному духовному сходженні.

Отже, пріоритетні напрямки оновлення вітчизняної вищої освіти, головними змістовими характеристиками якої є демократичні принципи та гуманістична спрямованість, за логікою, мають визначитися на засадах інноваційних освітньо-виховних моделей, затребуваність яких в умовах сучасних викликів, потребує переулаштування культурного поля нації та допомоги людині у саморозвитку і духовному сходженні. А отже, спрямовуватися на особистісне й професійне

становлення майбутніх фахівців на засадах духовно-творчого саморозвитку й самореалізації.

Такі інноваційні зміни мають здійснюватися, перш за все, в ім'я збереження ідентичності людини як особистості у контексті освітньої парадигми ХХІ ст., спрямованість якої передбачає світоглядну переорієнтацію людини на придбання стабільної основи для духовно-творчого саморозвитку та самореалізації, на організацію власного життя на основі властивих духу часу демократичних цінностей. Й саме концепція духовності виховання набуває статусу однієї з найбільш затребуваних моделей, що розкриває нові горизонти духовного зростання особистості в освітньо-виховному середовищі ЗВО та здатна забезпечити на практиці розвиток духовності перетворюваного суб'єктами середовища, в тому числі і духовності виховання (фрагмента цього середовища). Тобто, вищезгадана модель, котра спрямована на особистісне й професійне становлення майбутнього професіонала на засадах духовно-творчого саморозвитку й самореалізації, зумовлює утвердження здобувача освіти у якості суб'єкта виховної діяльності задля реконструкції традиційного педагогічного процесу у закладах вищої освіти на засадах освітньої парадигми освіти ХХІ ст. На нашу думку, це має бути пов'язано із окресленням змістових характеристик духовності виховання, визначенням завдань та способів їх вирішення у процесі її розвитку, розробкою дидактичної системи практичної реалізації розвитку духовності виховання в освітньому просторі ЗВО. Вважаємо, що саме такий ракурс наукових розвідок щодо горизонтів розвитку духовності виховання стане вагомим підґрунтям для застосування моделі духовності виховання в умовах війни та у повоєнні часи.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, поставивши за мету статті представлення авторської позиції щодо сутності моделі духовності виховання, котра розроблялася вітчизняними науковцями у колаборації з зарубіжними колегами на початку ХХІ ст., нами подано аналіз наукових праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених, де актуалізувалися питання щодо реформування системи вищої освіти на засадах гуманістичних цінностей, визначальною ознакою яких є прагнення осягнути сенс існування людини не тільки у її матеріальному, а й в духовному проявах, та обґрунтовано доцільність застосування моделі духовності виховання як основи для дійсного утвердження у ЗВО освітньої парадигми освіти ХХІ ст.

Для підтвердження результативності впровадження концепції духовності виховання у сучасний вітчизняний освітній простір як моделі, що відповідає вимогам часу, спрямована на духовно-творчий саморозвиток і самореалізацію особистості й здатна повернути освіті статус центру становлення духовності народу, нами було розкрито низку основоположуючих положень згаданої концепції. Перш за все, це пов'язано з обґрунтуванням духовності середовища як відображення внутрішнього світу людини та

матеріальності цього відображення (духовність виховання як фрагмент реальності), які функціонують в невід'ємній цілісності.

Особливу увагу було зосереджено на виокремленні й обґрунтуванні фрагменту сучасної освітньої реальності: духовності виховання як явища, що перетворюється суб'єктами виховного процесу тут і зараз, відображає становлення і зрілість кожного із учасників цього процесу і його роль як суб'єкта соціального середовища та зумовлює й систематизує розвиток сучасної демократичної культури суспільства. Впровадження концепції духовності виховання у сучасний освітній простір як моделі освітньої парадигми ХХІ ст., уможливило практичне застосування феномена духовності виховання- одуховнення суб'єктам педагогічного процесу перетворювальне ними середовище.

Тож сьогодні, коли Україна як суверена держава стоїть на порозі приєднання до країн ЄС, розширення міжкультурних зв'язків на тлі властивих демократичному суспільству цінностей де особистість набуває статусу суб'єкта соціального середовища в цілому й освітнього зокрема, модель духовності виховання дозволяє реалізувати гуманістичну стратегію освіти і виховання на основі коеволюції людини і середовища, що зумовлює досягнення найбільш важливої для сучасної освіти мети: підготовку «інноваційної людини» як творця культурного простору, який ініціює власне самотворення особистості та її суб'єктну активність.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Духовність особистості у парадигмальному представленні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20(1). С. 12-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20%281%29_4
2. Бех І. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 39-55.
3. Білоцерківська Н. Реформування вищої освіти в Україні: правові аспекти. *Форум права*. 2014. №4. С.13-17.
4. Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ *The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. 584 с.
5. Горський В. Біля джерел. *Нариси з історії філософської культури України*. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016.
6. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38 ст.2004). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18>
7. Кевішас І. Простір прояву духовності у процесі підготовки майбутнього вчителя музики у ЗВО. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Випуск 113*. ЦДПУ ім. Володимира Винниченка. Кіровоград. 2014. С. 3-13.
8. Кевішас І. Реконструкція педагогічного процесу як спосіб становлення особистості учня. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*. Київ. Київський університет ім. Б. Грінченка. 2012. С. 49-63.
9. Ковтун Н. Маніпулятивні практики суспільною волею в умовах інформаційної глобалізації. *Національні культури у глобалізованому світі*. Київ. 2017. С. 427-431.
10. Кремін В. Духовність і цінності буття людини. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 9-11.

11. Подольська О. Цілі вищої освіти: коригування у відповідь на виклики часу. *Мат-ли II Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи»*. Харків. 2018.

12. Растрюгіна А. Концепція духовності виховання як модель новітньої парадигми освіти. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 128-143

13. Саух П. Від розбалансованості до синергії освітнього процесу: проблеми і перспективи. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 74-91.

14. Сухомлинська О. Духовність як надбання особистості: український вимір. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 287-299

15. Хайруліна В. Відродження духовної місії української освіти. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Вільнюс. Zuvedra. 2019. С. 91-107.

16. Dvasingumas žmogaus pasaulyje. Kolektyvinė monografija. / *Spirituality in the Human World*. Collectiv monograph ISBN 978-9955-20-474-9. Sudarė ir parengė J.Kievišas ir R.Kondratienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009. 440 p.

17. Ugdymo dvasingumo raida. Kolektyvinė monografija/ *Development of Spirituality of Education*. Collectiv monograph. Sudarė ir parengė Jonas Kievišas. Vilnius: leidykla „Zuvedra“. 2016. 304 p.

REFERENCES

1. Bekh, I. (2016). Dukhovnist' osobystosti u paradyhmal'nomu predstavleni. [Spirituality of the individual in a paradigmatic presentation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchniv's'koyi molodi*. Vyp. 20(1). S. 12-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20%281%29_4 [in Ukrainian]

2. Bekh, I. (2019). Komponentna tekhnolohiya skhodzhennya zrostayuchoyi osobystosti. [Component technology of the ascent of a growing personality]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus.Zuvedra. S. 39-55. [in Ukrainian]

3. Bilotserkivs'ka, N. (2014). Reformuvannya vyshcheyi osvity v Ukraini: pravovi aspekty. [Reforming higher education in Ukraine: legal aspects. Forum prava]. №4. S. 13-17. [in Ukrainian]

4. Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya (2019). [The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph]. Vil'nyus.Zuvedra. 584/ [in Ukrainian]

5. Hors'ky, V. (2016). Bilya dzerhel. [Near the springs]. *Narysy z istoriyi filozof's'koyi kul'tury Ukrainy*. Vydavnychy dim « Kyuevo-Mohylans'ka akademiya. [in Ukrainian]

6. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"]. (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2014, № 37-38 st.2004). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18> [in Ukrainian]

7. Kevishas, I. (2014). Prostir proyavu dukhovnosti u protsesi pidhotovky maybutn'oho vchytelya muzyky u ZVO. [A space for the manifestation of spirituality in the process of training a future music teacher at the ZVO]. *Naukovi zapysky*. Seriya: pedahohichni nauky. Vypusk 113. TSDPU im. Volodymyra Vynnychenka. Kirovohrad. S. 3-13. [in Ukrainian]

8. Kevishas, I. (2012). Rekonstruktsiya pedahohichnoho protsesu yak sposib stanovlennya osobystosti uchnya.

[Reconstruction of the pedagogical process as a way of forming the student's personality]. *Suchasni stratehiyi universytet-s'koyi osvity: yakisnyy vymir*. Kyiv. Kyivys'kyu universytet im. B. Hrinchenka. S. 49 - 63. [in Ukrainian]

9. Kovtun, N. (2017). Manipulyatyvni praktyky suspil'noyu voleyu v umovakh informatsiynoyi hlobalizatsiyi. [Manipulative practices of public will in the conditions of information globalization]. *Natsional'ni kul'tury u hlobalizovanomu sviti*. Kyiv. S.427-431. [in Ukrainian]

10. Kremin', V. (2019). Dukhovnist' i tsinnosti buttya lyudyny. [Spirituality and values of human existence]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus.Zuvedra. S. 9-11. [in Ukrainian]

11. Podol's'ka, O. (2018). Tsili vyshcheyi osvity: koryhuvannya u vidpovid' na vyklyky chasu. [The goals of higher education: adjusting in response to the challenges of the times]. *Mat-ly II Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi «Sotsial'no-humanitarni vektory pedahohiky vyshcheyi shkoly»*. Kharkiv. [in Ukrainian]

12. Rastryhina, A. (2019). Kontseptsiya dukhovnosti vykhovannya yak model' novit'oyi paradyhmy osvity. [The concept of the spirituality of education as a model of the newest paradigm of education]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus. Zuvedra. S. 128-143. [in Ukrainian]

13. Saukh, P. (2019). Vid rozbalansovanosti do synerhiyi osvith'oho protsesu: problemy i perspektyvy. [From imbalance to synergy of the educational process: problems and prospects]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus.Zuvedra. S.74-91. [in Ukrainian]

14. Sukhomlyns'ka, O. (2019). Dukhovnist' yak nadbannya osobystosti: ukraiyins'kyi vymir. [Spirituality as a personal asset: the Ukrainian dimension]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus. Zuvedra. S.287-299. [in Ukrainian]

15. Khayrulina, V. (2019). Vidrodzhennya dukhovnoyi misiyi ukraiyins'koyi osvity. [Revival of the spiritual mission of Ukrainian education]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya/ The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Vil'nyus.Zuvedra. S. 91-104. [in Ukrainian]

16. Dvasingumas žmogaus pasaulyje. Kolektyvinė monografija. (2009). / *Spirituality in the Human World*. Collectiv monograph ISBN 978-9955-20-474-9. Sudarė ir parengė J.Kievišas ir R.Kondratienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 440 p. [in English]

17. Ugdymo dvasingumo raida. Kolektyvinė monografija (2016)./ *Development of Spirituality of Education*. Collectiv monograph. Sudarė ir parengė Jonas Kievišas. Vilnius: leidykla „Zuvedra“. 304 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: духовність виховання, етнокультурна педагогіка; арт-комунікації в мистецькій освіті; диригентсько-хорова педагогіка, теоретичні та методичні основи професійної мистецької освіти в Україні та за кордоном; педагогіка свободи в контексті реалізації сучасної освітньої парадигми; впровадження інноваційних моделей та технологій у вітчизняну систему професійної мистецької освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRYGINA Alla Mykholaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, of the Department of Art Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: spirituality of education, ethnocultural pedagogy; art-communications in art education conducting and choral pedagogy, theoretical and

methodological foundations of professional art education in Ukraine and abroad; pedagogy of freedom in the context of implementation of the modern educational paradigm; introduction of innovative models and technologies into the domestic system of art professional education.

Стаття надійшла до редакції 06.01.2025 р.

УДК 316.614

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-60-65

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА У 60-80-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття сконцентрована на аналізі підходів до соціалізації особистості у зазначений період історії, враховуючи вплив соціокультурних та історичних факторів на процес формування індивідуальності. В статті досліджуються основні концепції та погляди вчених того часу на механізми взаємодії особистості з суспільством. Зокрема, розглядаються питання становлення особистого "я" під впливом виховання, освіти та соціального середовища. Узагальнено основні підходи до визначення поняття соціалізації у період 60–80-х рр. ХХ століття, а також показано особливості соціалізації студентської молоді в окреслений період. Виокремлено проблеми соціалізації в сучасному українському суспільстві, що пов'язані із трьома обставинами: 1) зміною (руйнуванням) системи цінностей, у результаті чого старше покоління не завжди може підготувати молодь до життя в нових умовах; 2) корінною й дуже швидкою зміною соціальної структури суспільства; 3) ослабленням системи формального й неформального соціального контролю як фактора соціалізації. Доведено, що вирішення цієї проблеми потребує вивчення і використання історико-педагогічного досвіду соціалізації юнаків і дівчат в освітньому процесі закладів вищої освіти. Особливо цікавим і повчальним є досвід використання соціалізаційних можливостей студентських громадських організацій та об'єднань у другій половині ХХ століття. Критичне осмислення нашого минулого має для України дуже важливе соціально-політичне, культурне, наукове значення. Процес пізнання інтелектуальної спадщини дозволяє критично та об'єктивно оцінити самого себе, явища та події, що відбулися в історії, відокремити все те, що є джерелом життєвих сил нації, внеском в загальнолюдську скарбницю. Ця стаття розширює наше розуміння розвитку соціальних теорій у період пізнього ХХ століття та сприяє подальшим дослідженням у цій галузі.

Ключові слова: соціалізація молодого покоління, інститути соціалізації: сім'я та заклади освіти, соціалізаційні можливості студентських громадських організацій та об'єднань.

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy and Special Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua

SOCIALIZATION OF PERSONALITY AS A SCIENTIFIC PROBLEM IN THE 60-80-S OF THE XX CENTURY

The article focuses on the analysis of approaches to the socialization of the individual in the specified period of history, taking into account the influence of socio-cultural and historical factors on the process of forming individuality. The article examines the main concepts and views of scientists of that time on the mechanisms of interaction of the individual with society. In particular, the issues of the formation of the personal "I" under the influence of upbringing, education and the social environment are considered. The main approaches to defining the concept of socialization in the period of the 60s–80s of the 20th century are summarized, and the features of the socialization of student youth in the specified period are also shown. The problems of socialization in modern Ukrainian society are identified, which are associated with three circumstances: 1) a change (destruction) of the value system, as a result of which the older generation cannot always prepare young people for life in new conditions; 2) a fundamental and very rapid change in the social structure of society; 3) a weakening of the system of formal and informal social control as a factor of socialization. It is proven that solving this problem requires studying and using the historical and pedagogical experience of socialization of young men and women in the educational process of higher education institutions. The experience of using the socialization opportunities of student public organizations and associations in the second half of the twentieth century is especially interesting and instructive. Critical understanding of our past is of very important socio-political, cultural, and scientific importance for Ukraine. The process of knowing the intellectual heritage allows us to critically and objectively evaluate ourselves, phenomena and events that have occurred in history, to separate everything that is the source of the nation's vital forces, a contribution to the common human treasury. This article expands our understanding of the development of social theories in the late twentieth century and contributes to further research in this area.

Key words: socialization of the younger generation, institutions of socialization: family and educational institutions, socialization opportunities of student public organizations and associations.